

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС; ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

АРТЕМЕНКО А. В.,

кандидат юридичних наук,

викладач циклу загальноправових

дисциплін

(ДУ «Житомирський навчальний центр

підготовки поліцейських»)

УДК 342.749

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2020.3.17>АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА НЕВИКОНАННЯ
ОБОВ'ЯЗКІВ ПО УТРИМАННЮ ТА ВИХОВАННЮ НЕПОВНОЛІТНІХ
ЇХ БАТЬКАМИ (ІНШИМИ ЗАКОННИМИ ПРЕДСТАВНИКАМИ)

Статтю присвячено правому регулюванню відносин у сфері встановлення та застосування адміністративної відповідальності за невиконання батьками (іншими законними представниками) неповнолітніх обов'язків по їх утриманню та вихованню. Є ряд питань, які потребують особливої уваги. Серед них такі: неповідомлення про існування загрози життю, здоров'ю неповнолітнього, залишення неповнолітнього без нагляду, недостатня ефективність заходів адміністративної відповідальності – попередження і адміністративного штрафу, що застосовуються до батьків (інших законних представників) неповнолітніх, що не виконують обов'язків по утриманню та вихованню дітей внаслідок зловживання алкоголем, наркотичними речовинами, небажання мати стабільний зарібок. Вказані фактори ставлять сім'ю, а особливо неповнолітніх, у небезпечне становище.

Ситуація в сфері профілактики правопорушень проти дітей та захисту їх прав є на цей час незадовільною. Тоді як адміністративна відповідальність батьків (інших законних представників) неповнолітніх за неналежне виконання обов'язків продовжує бути дієвим заходом профілактики бездоглядності та правопорушень дітей. Заходи покарання за таку безвідповідальність мають бути жорсткішими, що дозволить впливати на батьків або інших законних представників неповнолітніх, не перешкоджаючи їх нормальному спілкуванню з дитиною. Необхідним є чітке законодавче закріплення визначення методів і способів виховання дітей, поняття «інтереси неповнолітніх», визначення безпечних умов життя і здоров'я неповнолітнього, а також необхідно закріпити відповідальність за порушення або недотримання вказаних норм.

Ключові слова: адміністративна відповідальність батьків (інших законних представників), залишення неповнолітнього без нагляду, сім'я, доведення неповнолітнього до стану сп'яніння, притягнення до адміністративної відповідальності, неналежне виконання обов'язків батьками (іншими законними представниками).



Artemenko A. V. Administrative and legal liability for failure to fulfill responsibilities for the maintenance and upbringing of minors by their parents (other legal representatives)

The article is devoted to the legal regulation of relations in the field of establishing and applying administrative liability for non-fulfillment by parents (other legal representatives) of minor responsibilities for their maintenance and upbringing. There are a number of issues that need's special attention. Among them: leaving a minor unattended, insufficient effectiveness of administrative liability measures – warnings and administrative fines applied to parents (other legal representatives) of minors who do not fulfill the responsibilities for the maintenance and upbringing of children due to alcohol and drug abuse, unwillingness to have stable earnings. These factors put the family, especially minors, in a dangerous situation.

The situation in the field of prevention of offenses against children, protection of their rights is currently unsatisfactory. While the administrative responsibility of parents (other legal representatives) of minors for improper performance of duties continues to be an effective measure to prevent neglect and delinquency of children. The application of measures of such responsibility should be stricter, which will allow to influence the parents or other legal representatives of minors, without interfering with their normal communication with the child. There is a need for clear legal definition of methods and ways of raising children, definition of “interests of minors”, definition of safe living conditions, danger to life and health of a minor, as well as to establish responsibility for violation or non-compliance with these norms.

Key words: *administrative responsibility of parents (other legal representatives), leaving a minor unattended, family; bringing a minor intoxicated, bringing to administrative responsibility, improper performance of duties by parents (other legal representatives).*

Вступ. Дитина дотримується тих правил поведінки, які вона наслідує від членів своєї сім'ї, тих, які щодня мають місце серед її найближчого оточення. Вчинки батьків та інших членів сім'ї, їх манера спілкування один з одним, ставлення до правил і законів, встановлених суспільством і державою, довгий час (до формування власних життєвих позицій) сприймаються неповнолітніми без критики і стають нормою їхньої поведінки стосовно себе та інших членів суспільства. Невиконання батьками та особами, які їх замінюють, своїх обов'язків залишається однією з серйозних проблем з погляду соціальних, економічних і демографічних наслідків. Легковажне або байдуже ставлення батьків (законних представників) до поведінки дітей, незнання кола їхнього спілкування, відсутність належного контролю, залишення неповнолітніх без нагляду або з малознайомими людьми, антигромадський спосіб життя найближчого сімейного оточення в більшості випадків є причиною того, що діти опиняються в соціально небезпечному положенні, а також стають жертвами злочинів та інших правопорушень. Підсумовуючи вищевикладене, можемо стверджувати, що сімейне неблагополуччя, зневажливе ставлення до правил поведінки, встановлених у суспільстві, є основною причиною, яка визначає неправомірну поведінку дітей та неповнолітніх. А також безкарність, зниження рівня відповідальності батьків (законних представників) призводять до протиправної поведінки стосовно неповнолітніх.

Результати дослідження. Недостатня наукова розробленість питань адміністративної відповідальності батьків (інших законних представників) визначили необхідність наукового дослідження адміністративної відповідальності за невиконання обов'язків по утриманню та вихованню неповнолітніх їх батьками (іншими законними представниками) і вироблення практичних та теоретичних пропозицій щодо вдосконалення цього публічно-правового інституту.



Виклад основного матеріалу. Сім'я має найбільший вплив на неповнолітніх в питаннях світогляду дитини, формування основних життєвих принципів, їх підготовки до самостійного життя в суспільстві. Цінність сім'ї і її особлива роль у суспільному розвитку і формуванні кожної людини визнається і міжнародними законодавчими актами, такими, наприклад, як Конвенція про права дитини, якою визначено що дитині для повного і гармонійного розвитку її особі необхідно зростати в сімейному оточенні, в атмосфері щастя, любові і розуміння [1]. Батьківське виховання має бути різностороннім, охоплювати всі сторони життя дітей, особлива увага має приділятися тим питанням, яким не приділяється увага в суспільному вихованні. Сім'я має значний вплив на неповнолітніх укладом свого життя, моральної атмосфери, яка є основою поведінки членів сім'ї.

В енциклопедичному словнику Брокгауза та Єфрона сім'я – це мала спільність людей, яка заснована на союзі одного чоловіка і однієї жінки або декількох чоловіків і декількох жінок, їх дітей, які пов'язані між собою взаємними правами і обов'язками, встановленими звичаями або законами [8]. У своїх працях В. Анрущенко та Л. Губерський визначають сім'ю як форму стосунків між чоловіком і жінкою (дружиною), батьками і дітьми, як групу кровних родичів, члени якої поєднуються спільністю побуту, взаємодопомогою і відповідальністю [3, с. 66–67]. Отже, виховуючись та зростаючи в сім'ї, дитина наслідує правила поведінки, які їй пропонує сім'я. Навіть більше, сучасні дослідження дозволяють стверджувати, що сім'я як інститут розвитку дитини та її виховання, в тому числі морального, безпосередньо впливає на життєздатність країни.

Так, лише в 2018 році в Україні зафіксовано 2 474 випадків доведення неповнолітнього до стану сп'яніння та притягнення винних за ст. 180 КУпАП України [4]. Заходи впливу, передбачені статтею 241 КУпАП, застосовано до 10,3 тисячі неповнолітніх осіб. Найбільш поширеними правопорушеннями, які вчиняють неповнолітні, є: куріння тютюнових виробів у заборонених місцях (стаття 175-1 КУпАП) – 3,3 тисячі осіб; розпивання пива, алкогольних, слабоалкогольних напоїв у заборонених законом місцях або поява у громадських місцях у п'яному вигляді (стаття 178 КУпАП) – 2,3 тис. осіб; проживання без паспорта (стаття 197 КУпАП) – 1,7 тис. осіб [5].

У 2019 році всього до судів загальної юрисдикції надійшло 2 960 справ про кримінальні правопорушення, які були вчинені саме неповнолітніми. Щодо 2 406 осіб за вчинені правопорушення судами винесено обвинувальні вироки [6].

З наведеного можемо зробити висновок, що неналежне виховання або повне ігнорування обов'язків по вихованню та розвитку дітей батьками або особами, на яких законом покладено такі обов'язки, відображається на поведінці неповнолітніх.

Однак неповнолітні є не лише правопорушниками, вони також стають жертвами злочинів. Загалом у 2018 році потерпіло від злочинів 61 тисяча фізичних осіб, з яких 1,7 тисячі (2,7%) є неповнолітніми особами [4].

За злісне невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування, у 2019 році було засуджено за статтями Кримінального кодексу України 15 осіб [6]. Водночас адміністративними судами I інстанції в 2019 році розглядалось 41 367 справ щодо невиконання батьками або особами, що їх замінюють, обов'язків щодо виховання дітей (ст. 184 КУпАП України) [7]. Із указаної кількості справ, що розглядалися адміністративними судами в 2019 році, 4 152 справи були закриті в зв'язку із закінченням строків застосування адміністративного стягнення; у 11 628 випадків до осіб, притягнених до адміністративної відповідальності, було застосовано лише попередження; і лише 8 121 рішення по справах про адміністративні правопорушення передбачають накладення штрафу на правопорушників [7]. Вказані дані показують, що більшість осіб, щодо яких було складено протоколи про адміністративну відповідальність та передано справи до судів, не понесли фактичного покарання за протиправні діяння відносно неповнолітніх осіб. Така безкарність через формальні підстави ускладнює процес усвідомлення батьками, що окрім прав стосовно дітей, вони ще мають обов'язки по вихованню та утриманню дітей тощо.



З огляду на викладене можемо зробити висновок, що ситуація в сфері профілактики правопорушень проти дітей, захисту їх прав є сьогодні незадовільною. Тоді як адміністративна відповідальність батьків (інших законних представників) неповнолітніх за неналежне виконання обов'язків продовжує бути дієвим заходом профілактики бездоглядності та правопорушень дітей. На наш погляд, заходи покарання за таку безвідповідальність мають бути жорсткішими, що дозволить впливати на батьків або інших законних представників неповнолітніх, не перешкоджаючи їх нормальному спілкуванню з дитиною.

З огляду на те, що однією з основних обов'язків батьків є створення безпечного середовища розвитку дитини, зрозуміло, що вони не можуть вчиняти дій, що тягнуть за собою порушення прав дитини на охорону здоров'я і сприятливе середовище проживання. Бездіяльність батьків в цьому напрямку вказує на відсутність турботи з боку останніх щодо своїх дітей.

Невиконання обов'язків батьками щодо неповнолітніх – це ухилення батьків або осіб, які їх замінюють, від виконання своїх обов'язків, передбачених Сімейним кодексом України. Обов'язки батьків щодо виховання та розвитку висвітлені у статті 150 Сімейного кодексу України [2].

Аналізуючи норми статей Сімейного кодексу України, Конвенції про права дитини, можемо зробити висновок, що **неналежне виконання обов'язків щодо виховання неповнолітнього** – це бездіяльність відносно здоров'я дитини, її фізичного, духовного та морального розвитку; недбайливе, зневажливе, несвоєчасне, формальне використання батьками або особами, що їх замінюють, прав і виконання обов'язків по вихованню неповнолітнього на шкоду інтересам і правам неповнолітнього. Неналежне виконання батьками (іншими законними представниками) обов'язків стосовно дитини, на наш погляд, проявляється через:

- проживання дитини в умовах, які не відповідають санітарним нормам;
- незабезпечення повноцінного харчування;
- бездоглядність дітей у позаурочний час;
- відсутність уваги і турботи;
- перешкоди до отримання дитиною загальної освіти, медичного обслуговування;
- аморальна поведінка у присутності дітей (вживання наркотичних засобів, алкогольних напоїв, тютюнопаління, вчинення насильства стосовно іншої особи тощо);
- зневажливе ставлення до дітей, брак тепла, ласки, любові і розуміння й інші факти.

З наведеного можемо зробити висновок, що під **адміністративним правопорушенням за невиконання батьками, іншими законними представниками обов'язків по утриманню та вихованню неповнолітніх** необхідно розуміти систематичне вчинення законними представниками неповнолітніх протиправних діянь (дій або бездіяльності), що виражаються в недотриманні встановлених міжнародними нормативними актами, Конституцією України, Сімейним кодексом України, судовими рішеннями вимог щодо утримання, виховання, навчання, захисту прав і законних інтересів неповнолітніх, створення безпечних умов життя за відсутності кваліфікуючих обставин, передбачених кримінальним законом.

У системі адміністративно-правових засобів забезпечення покарання за правопорушення щодо невиконання батьками, іншими законними представниками обов'язків щодо неповнолітнього повинні розглядатись як правова гарантія застосування заходів адміністративного примусу до винної особи з метою зробити його неминучим покаранням за порушення прав і законних інтересів неповнолітнього, що охороняються державою, а також він повинен бути одним із основних засобів профілактики правопорушень, що посягають на всебічний, безпечний розвиток неповнолітнього.

На підставі положення про те, що одним з основних обов'язків батьків є створення безпечного середовища розвитку дитини, розуміємо, що вони не можуть здійснювати дії, що тягнуть за собою порушення прав дитини на охорону здоров'я і сприятливе середовище проживання. Бездіяльність батьків у цьому аспекті вказує на відсутність турботи стосовно своїх дітей. У зв'язку з цим вважаємо необхідним введення адміністративної відповідальності відносно батьків, інших законних представників неповнолітніх, а також осіб, на яких



покладено обов'язки з навчання, виховання, захисту прав та інтересів неповнолітніх на підставі будь-яких зобов'язань, за залишення дітей без нагляду.

На цей час Кодекс України про адміністративні правопорушення не містить ряду норм, спрямованих на захист прав і законних інтересів дитини, які передбачають покарання винних осіб (батьків, законних представників) щодо їх протиправної поведінки відносно неповнолітніх.

На підставі здійсненого аналізу пропонуємо Кодекс України про адміністративні правопорушення доповнити новою Главою 16 «Адміністративні правопорушення, що посягають на права і законні інтереси неповнолітніх осіб», додавши о неї статті 180, 184, КУпАП. А також доповнити відповідальністю батьків, інших законних представників неповнолітніх, а також осіб, на яких покладено обов'язки з навчання, виховання, захисту прав та інтересів неповнолітніх за залишення дітей без нагляду. Для чого пропонуємо доповнити Главу 16 КУпАП «Адміністративні правопорушення, що посягають на права та законні інтереси неповнолітніх осіб» статтями:

«Перешкоджання батьками, іншими законними представниками здійсненню права на виховання і навчання дітей»;

«Неповідомлення про існування небезпеки для життя або здоров'я дитини»;

«Вживання наркотичних та інших психотропних речовин у присутності неповнолітнього»;

«Залишення неповнолітніх без догляду»:

– «Залишення дитини віком до семи років без нагляду батьками, іншими законними представниками неповнолітнього, особами, на яких покладено обов'язки з навчання, виховання, захисту прав та інтересів неповнолітніх на підставі будь-яких зобов'язань, тягне за собою накладення адміністративного штрафу в розмірі від п'ятисот до тисячі неоподатковуваних мінімумів громадян;

– Залишення дітей віком до десяти років без догляду під час зупинки транспортного засобу (легкових та вантажних автомобілів) тягне за собою накладення адміністративного штрафу в розмірі від ста до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів громадян».

Також пропонуємо доповнити ст. 175¹ КУпАП «Куріння тютюнових виробів у заборонених місцях» абзацами такого змісту:

– «Куріння тютюнових виробів на дитячих майданчиках, а також куріння тютюну в приміщенні або замкнутому просторі в присутності неповнолітніх тягне за собою накладення штрафу від ста до трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян».

– «Дії, передбачені абзацом 3 цієї статті, вчинені батьками або іншими законними представниками неповнолітніх, тягнуть за собою накладення штрафу від п'яти ста до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян».

Вказані норми адміністративної відповідальності, на нашу думку, здійснюватимуть роль юридичної гарантії застосування заходів адміністративного примусу стосовно винних осіб, що дозволить уникнути покарання за порушення прав і законних інтересів неповнолітнього, а також вказані заходи будуть слугувати мотиваційним заходом запобігання порушенню таких прав неповнолітніх.

Висновки. Проблеми правового захисту прав і законних інтересів неповнолітніх завжди були і, ймовірно, будуть однією з актуальних задач різних галузей юридичної науки. Ефективність застосування адміністративних покарань у розглянутій нами сфері залежить від виду покарання і достатності його впливу на правосвідомість громадян з метою запобігання вчиненню нових (повторних) адміністративних правопорушень. А також з метою реалізації захисту прав та інтересів дітей та запропонованих нами змін про адміністративно-правову відповідальність за правопорушення батьків, інших законних представників або осіб, що їх замінюють, відносно неповнолітніх вважаємо за доцільне уточнення обов'язків батьків (інших законних представників) неповнолітніх стосовно дітей на державному рівні. Вказані зміни дозволять правоохоронній та судовій системі працювати більш ефективно, розробити дієвий механізм всебічного захисту прав і законних інтересів неповнолітніх.



Список використаних джерел:

1. Конвенція про права дитини в редакції зі змінами, схваленими резолюцією 50/155 Генеральної Асамблеї ООН від 21 грудня 1995 року. Ратифіковано Постановою ВР № 789-ХІІ від 27.02.91
2. Сімейний кодекс України: Закон України від 10 січня 2001 р. (станом на 02 квітня 2020 р.) / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2002, № 21-22, ст. 135.
3. Андрущенко В., Губернський Л. Культура. Ідеологія. Особистість: Методолого-світоглядний аналіз. Київ : Знання України. (2007) с. 66–67.
4. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2019/prav_zloch/arh_adm_prp_u.htm.
5. Судова влада України. Огляд даних про стан здійснення правосуддя у 2018 році. URL: http://www.court.gov.ua/userfiles/media/media/ogl_2018.pdf.
6. Судова влада України. Звіт про осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності, та види кримінального покарання за 2019 рік. URL: https://www.court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/rik_2019.
7. Судова влада України. Звіт судів першої інстанції щодо розгляду справ про адміністративні правопорушення за 2019 рік. URL: https://www.court.gov.ua/userfiles/media/dsa_pres_slujba_2019/dsa_pres_slujba_2020/11_2019.xlsx.
8. Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона Санкт-Петербург : Издательское дело, 1990. Т. XXIX. С. 469. URL: <http://dlib.rsl.ru/viewer/01003924202#?page=11>.

БІЛОБРОВА Т. В.,
аспірант кафедри поліцейського права
(Національна академія
внутрішніх справ)

УДК [341.456:004]:[343.346.8:004]
DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2020.3.18>

**МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ПРОТИДІЇ КІБЕРЗЛОЧИННОСТІ
ОРГАНАМИ КІБЕРПОЛІЦІЇ**

У статті досліджено успішний міжнародний досвід протидії кіберзлочинності органами поліції. Встановлено, що дослідження діяльності органів поліції зазначених держав та їх національного законодавства є сьогодні вельми актуальним та своєчасним в умовах удосконалення адміністративно-правового статусу Департаменту кіберполіції Національної поліції України. З'ясовано, що належний рівень функціонування органів поліції, які здійснюють заходи щодо боротьби з кіберзлочинністю, залежить від належного рівня їх правового регулювання, що в США є достатньо сильною основою для ефективного здійснення національної політики в галузі кібербезпеки. Визначено, що у США ФБР спільно з іншими урядовими установами створило ряд бюро та робочих груп з питань боротьби з кіберзлочинністю з різними категоріями громадян та відповідно до їх соціального статусу. На нашу думку, досвід вирішення питання забезпечення кібербезпеки дітей в Інтернет-просторі та боротьби з кібержорстокістю має особливу цінність. Підкреслюється, що для забезпечення кібербезпеки держави у Франції створена відповідна нормативна база для функціонування органів, уповнова-

